
Kronika

Przegląd Historyczny 55/3, 549-552

1964

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Badania archeologiczne w Novae w 1963 r.

Czwarty sezon prac wykopaliskowych prowadzonych na terenie rzymskiego miasta Novae w północnej Bułgarii, którego część wschodnia jest badana przez archeologów z Bułgarskiej Akademii Nauk, a zachodnia przez Ekspedycję Archeologiczną Uniwersytetu Warszawskiego, trwał dla grupy polskiej od 22 sierpnia do 28 września 1963. W pracach ekspedycji, którą kierował prof. dr K. Majewski, wzięli udział: doc. dr S. Parnicki-Pudełko, dr L. Press, dr J. Wielowiejski, mgr J. Trynkowski, mgr inż. arch. D. Trynkowska, mgr T. Sobiech i fotograf T. Biniewski. Celem badań było odkrycie dalszych partii budowli, na które natrafiono w latach poprzednich oraz uzyskanie dokładniejszych danych o stratygrafii i chronologii nawarstwień kulturowych.

Prace na odcinku II, kierowane przez dr J. Wielowiejskiego, koncentrowały się przy zachodnim murze miejskim. Doprowadziły one do odsłonięcia znacznej części dużej budowli przylegającej do baszty i zachodniego muru obronnego, które odkryto w latach 1960—1962. Północną ścianę budowli tworzy mur długości 5,70 m z kamieni spojonych warstwami gliny; przylega on prostopadle do wschodniego boku baszty. Ścianę wschodnią stanowi mur z kamieni złączonych zaprawą wapienną. Uchwycono go na długości 17,30 m. Mur ten, którego zachowana wysokość wynosi 4,80 m, biegnie równoległe do muru miejskiego. Odkryta część budowli składa się z trzech pomieszczeń, z których północne jest całkowicie zamknięte, a dwa pozostałe łączy szeroka wolna przestrzeń.

Omawiana budowla została odsłonięta do poziomu 1,90—2 m, ponad którym zalega wszędzie intensywna warstwa spalenizny. Jedyne w partii południowej przy murze wschodnim założono wkop głębokości 5,50 m. Pozwoliło to osiągnąć całe i poznać kolejne nawarstwienia kulturowe. Na tej podstawie można zrekonstruować główne fazy budowy oraz użytkowania obiektu. Najpierw na solidnej ławie fundamentowej wpuszczonej w całe zbudowano mur z ociosanych gładów spojonych żółtą zaprawą wapienną (z domieszką tłuczonej cegły). Po dłuższym okresie użytkowania budowla została zniszczona na skutek jakiegoś kataklizmu, prawdopodobnie nieprzyjacielskiego najazdu. Następnie odbudowano ją łącząc kamienie białą zaprawą wapienną. Ta druga faza istnienia budowli została przerwana ponownym kataklizmem, zapewne również wrogim napadem. Te nieznanne bliżej wydarzenia spowodowały wielki pożar, o którym świadczy wspomniana wyżej warstwa spalenizny. Ponieważ nad nią zalega późnoantyczny poziom osadniczy, który na podstawie ceramiki zdobionej tzw. ornamentem grzebykowym datuje się na V—VI w., przeto można przypuszczać, że ów kataklizm mógł mieć miejsce w IV lub początkach V w., a więc w czasach najazdów Gotów i innych ludów germańskich oraz Hunów. Z ostatniej fazy osadniczej pochodzą najmłodsze partie murów związane nie zaprawą wapienną, lecz gliną.

Do cenniejszych znalezisk należy odkryte w pomieszczeniu południowym na głębokości od 3,30 do 4,40 m okrągławe skupisko zawierające fragmenty co najmniej ośmiu amfor, lampę ceramiczną, ciosę żelazną, 277 klamer, gwoździ i innych przedmiotów żelaznych, 73 fragmenty szyb i naczyń szklanych oraz nieodczytaną jeszcze monetę brązową.

Ważnych odkryć dokonano również na odcinku III w północno-wschodnim narożniku muru obronnego, gdzie badaniami kierował doc. dr S. Parnicki-Pudełko. Mur miejski osiągał tam wysoki brzeg Dunaju i skręcał w kierunku wschodnim. Odsłonięto partie kilku murów należących do konstrukcji z różnych okresów na

odmiennych poziomach. Odkryto również palenisko dużego pieca (średnica 4 m) o nieustalonym jeszcze przeznaczeniu oraz dobrze zachowany kanał uliczny przykryty dużymi płytami kamiennymi. Odprowadzał on ścieki miejskie do Dunaju. Znalezione na dnie kanału fragmenty naczyń *terra sigillata* oraz cegła ze stemplem *Legio I Italica Gordiana* pozwalają przypuszczać, że kanał powstał najpóźniej w III w.

Na odcinku IV w północno-zachodniej części miasta, dr L. Press kontynuowała badania na terenie budowli, w obrębie której już w roku poprzednim odkryto półokrągły basen i kilka wewnątrz z ogrzewanymi podłogami i ścianami (*hypocaustum* i *tubulatio*). Nasunęło to przypuszczenie, że znajdowały się tam termy lub duża budowla mieszkalna z własną łaźnią i systemem centralnego ogrzewania. Badania 1963 r. nie rozstrzygnęły wprawdzie kwestii charakteru obiektu, ale pozwoliły poznać bliżej dzieje jej użytkowania. We wczesnym okresie były w użyciu wszystkie południowe pomieszczenia, które łączy jeden poziom posadzki. W narożniku największego wnętrza o wymiarach 10,50×5,50 m uzupełnienie posadzki stanowiła duża misa marmurowa średnicy 1,20 m we fragmentach odwróconych do góry dnem. Zdobi ją delikatny ornament roślinny. Duży pożar zakończył ten okres użytkowania. W warstwie gruzu i spalenizny znaleziono liczne odłamki zwęglonego drewna m.in. duży fragment belki stropowej o średnicy 0,26 m. Po pewnym czasie największe wnętrza zostało odbudowane. Znaleziona na nowym poziomie osadniczym ceramika późnoantyczna i moneta z czasów Justyniana pozwalają przypuszczać, że odbudowa mogła mieć miejsce w pierwszej połowie VI w.

W obrębie wszystkich badanych obiektów znaleziono znaczne ilości zabytków ruchomych jak fragmenty naczyń ceramicznych i szklanych, lampy, monety, cegły ze stemplami legionów, ozdoby i inne przedmioty. Znajdują się one obecnie w opracowaniu.

J. Wielowiejski

Między 24 kwietnia do 24 maja 1963 r. zorganizowano w Bułgarii kilka sesji naukowych poświęconych 1100 rocznicy powstania pisma słowiańskiego. Do najważniejszych należała sesja w Sofii (20—21 maja) z udziałem uczonych z wielu krajów. Materiały jej będą wydane w specjalnym zbiorze przez Bułgarską Akademię Nauk.

W związku z 800-leciem katedry Notre-Dame w Paryżu Dyrekcja Archiwów Francuskich przy współudziale Dyrekcji Bibliotek i Muzeów zorganizowała w Sainte-Chapelle wystawę poświęconą dziejom katedry. Wystawa, na której zgromadzono wiele dokumentów i rękopisów dotyczących świątyni oraz dzieł sztuki związanych z jej historią otwarta była od czerwca do końca października 1963 r. Katalog wystawy zawiera również zarys dziejów katedry oraz tablicę chronologiczną przebudowy architektonicznej — od położenia kamienia węgielnego pod budowę świątyni romańskiej w 1163 r. przez biskupa Maurycego de Sully do restauracji katedry przez Lassusa i Viollet-le-Duca w latach 1845—1864.

W roku 1963 minęło trzysta lat od powołania przez Colbert'a tzw. Małej Akademii, która przekształciła się później w L'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Z okazji tej rocznicy w salach Hôtel de Rohan w Paryżu, należącego do Dyrekcji Archiwów Francuskich, w okresie od kwietnia do końca czerwca ub. r. otwarta była wystawa obrazująca dzieje Akademii oraz jej zbiory inskrypcji, monet i innych zabytków.

Le Centre d'Etudes Supérieures de la Renaissance zorganizowała w Tours w dniach 3—20 lipca 1963 serię konferencji na temat Europy wschodniej w XV i XVI wieku z udziałem specjalistów z Francji, Belgii, Polski, Turcji, Węgier i Związku Radzieckiego.

Od 3 do 5 października 1963 obradował w Caen XI kongres archiwistów francuskich. W kongresie udział wzięło także kilkunastu przedstawicieli reprezentujących 8 krajów europejskich (m.in. H. Altman, naczelny dyrektor archiwów państwowych w Polsce). Tematem obrad, poza tradycyjnym sprawozdaniem z działalności archiwów francuskich, były wydawnictwa typu inwentarzowego.

W roku 1963 minęło 75 lat od ukazania się pierwszego tomu pisma „Le Moyen Age. Revue d'Histoire et de Philologie” (obecni redaktorzy: R. Bossuat, M. Delbouille, R. Lejeune, E. Perroy, Y. Renouard i F. Vercauteren). Na jubileuszowy tom LXLX (serii 4 tom XVIII) składają się prace 65 autorów poświęcone różnym aspektom życia politycznego, społecznego, religijnego i kulturalnego wieków średnich (m. in. A. Bossuata, H. Fichtenau, R. Folza, F. L. Ganshofa, Ph. Griersona, R. Latouche, J. Le Goffa, R. S. Lopez, M. Pacauta, Ch. Samarana, G. Tessiera i F. Vercauteren).

Niektóre zeszyty „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale” poświęcone są tematyce dotyczącej poszczególnych krajów Europy podczas ostatniej wojny. Nr 52 (1963) tego pisma poświęcony jest ruchowi oporu w Czechosłowacji i walkom o wyzwolenie tego kraju w 1945 r.; zagadnienia te omówione są w pięciu artykułach autorów czeskich. Na uwagę zasługuje, że w każdym numerze czasopisma zamieszczony jest dział bibliografii międzynarodowej drugiej wojny światowej.

W NRF rozpoczęto publikację nowej serii źródeł historycznych: „Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte der Neuen Zeit”. Ukazał się już tom drugi zawierający źródła do chłopskiej wojny w Niemczech („Quellen zur Geschichte des Bauernkrieges”), wyd. przez G. Franza. Obejmuje on 210 pozycji z lat 1423—1526.

Powołana przed kilku laty przez Prezydium AN ZSRR Rada Naukowa kierująca pracami nad historią Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej na swych ostatnich posiedzeniach przedyskutowała plany wydawnicze związane z 50-leciem Rewolucji Październikowej. Postanowiono opracować i opublikować w czterech seriach ok. 200 monografii i wydawnictw źródłowych ukazujących mało znane lub nieznanne problemy Rosji carskiej, Rewolucji Październikowej i państwa radzieckiego. Szeroko zakrojone prace przygotowawcze i konferencje naukowe lat 1961—1963 miały na celu sprecyzowanie podstawowych kierunków badań i wyeliminowanie dublowania pracy nad niektórymi problemami. Szczegółowy plan tych prac opublikowany został w „Woprosach Istorii” (nr 11 z 1963 r.).

Instytut Historii AN Białoruskiej SRR i Katedra Historii Grodzieńskiego Instytutu Pedagogicznego zorganizowały sesję naukową poświęconą stuleciu powstania 1863 r. na Litwie i Białorusi.

We wsi gruzińskiej Laylaszi znaleziono 163 karty pergaminowe z tekstami biblijnymi w języku starożydowskim. Specjaliści datują je na X w. Jest to część rękopiśmiennej księgi, której pozostałe fragmenty odkryto w Aleppo. Teksty te łącznie z rękopisami znad Morza Martwego stanowią istotną pomoc przy odtwarzaniu nowego, krytycznego tekstu Biblii.

W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Litewskiej SRR znaleziono nieznaną list P. Ł. Ławrowa (redaktora „Wiestnika Narodnej Woli”) do przywódców „Proletariatu”, najprawdopodobniej z r. 1884.

24 września 1963 zmarł historyk radziecki — prof. dr N. W. Ustjugow (ur. w 1896 r.), pracownik Moskiewskiego Instytutu Historyczno-Archiwalnego. Opublikował ponad 140 prac i przyczynków głównie z zakresu społeczno-ekonomicznej historii narodów Związku Radzieckiego, był wybitnym specjalistą w dziedzinie chronologii, metrologii, heraldyki i sfragistyki.

11 grudnia 1963 zmarł w wieku lat 88 historyk belgijski Louis Dumont-Wilden, członek Akademii Królewskiej. Zmarły zajmował się głównie epoką napoleońską oraz historią polityczną pierwszej połowy XIX wieku.